

Srednjovjekovno naselje Guran i njegovo okolno područje u arheološkom kontekstu

Bulešić, Stella

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:171786>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-20**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

Stella Bulešić

Srednjovjekovno naselje Guran i njegovo okolno područje u arheološkom
kontekstu

Završni rad

JMBAG: 0303076884, redovna studentica

Studijski smjer: Arheologija – Engleski jezik i književnost

Kolegij: Uvod u srednjovjekovnu i novovjekovnu arheologiju u Hrvatskoj

Mentor: prof. dr. sc. Josip Višnjic

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana _____, kandidatkinja za prvostupnicu Engleskog jezika i književnosti i povijesti, izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju bilješke i bibliografija. Izjavljujem da ni jedan dio Završnoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, te ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad na bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica

U Puli, _____

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOGA DJELA

Ja, _____, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, nositelju prava korištenja, da moj završni rad pod nazivom

_____“

upotrijebi da tako navedeno autorsko djelo objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te preslika u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

Potpis

U Puli, _____

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Povijesni kontekst cjeloukupnog područja.....	2
3. Mikroregija: geografski smještaj.....	3
4. Arhitektura – izmjene kroz vremenske periode	4
4.1 Srednjovjekovno naselje Guran	5
4.2 Trobrodna bazilika.....	7
4.3 Crkva sv. Šimuna	9
4.4 Crkva sv. Cecilije.....	12
5. Nalazi	14
6. Ideja o crkvama izvan zidina	16
7. Zaključak.....	17
8. Literatura.....	18
9. Sažetci	21
Sažetak	21
Summary.....	22

1. Uvod

Arheološko nalazište Guran, kao i okolne crkve, smješteni su u Istri te potiču iz doba ranog srednjeg vijeka. Fortificirano naselje Guran, trobrodna bazilika, crkva sv. Cecilije te crkva sv. Šimuna i njeno pripadajuće groblje mogu nam dati širu sliku o populaciji koja je nastanjivala ovo područje. Od iznimne su važnosti za razumijevanje ondašnjeg života, načina naseljavanja i funkcioniranja zajednice. U srednjovjekovnoj arheologiji se javljaju tri pitanja za koja je na europskom području teško naći potpune odgovore, no Guran nam može razbistriti nedoumice. Na području Europe naselja koja su osnovana u ranom srednjem vijeku se gledaju kao nepoznanica, također tu dolazi u pitanje i arhitektonski razvitak takvih naselja kao i organizacija teritorija na mikroregionalnoj razini.¹

Ovo naselje budi veliku zainteresiranost i znatiželju te nudi prostrano polje za istraživanje, upravo zato što je nastalo i bilo napušteno u srednjem vijeku kada je razvitak naglo prestao. U fortificiranim naseljima je rijetkost da je sve zaustavljeno u vremenu, tj. da imamo samo nalaze iz specifičnog perioda koji se ne miješaju s novim i modernijim, te je zato Guran vrlo dragocjen kao nalazište. Kako bi se pokušali pronaći odgovori na brojna pitanja i nadopunilo znanje, organizirana su arheološka istraživanja započeta od strane Međunarodnog istraživačkog centra za kasnu antiku i srednji vijek Sveučilišta u Zagrebu kojemu su se pridružili švicarski stručnjaci iz Kantonalne arheološke službe u Ženevi (Service cantonal d'archéologie de Genève) te stručnjaci iz Konzervatorskoga odjela u Puli.² Istraživanja su započela prvo na trobrodnoj bazilici te grobljanskoj crkvi sv. Šimuna, a zatim su nastavljena i na fortificiranom naselju te najudaljenijoj crkvi sv. Cecilije, prerastavši u istraživanje prostorne cijeline i njezine organizacije od kasne antike do kasnoga srednjeg vijeka.³ U istraživanjima su sudjelovali M. Jurković, I. Matejčić, J. Terrier, P. Ruffieux, M. Berti, D. Burnand, N. Maraković, I. Marić i I. Plan. Cilj ovog rada je istražiti povezanost srednjovjekovnih objekata na mikroregionalnoj razini, proći kroz obilježja i ulogu naselja i svih triju crkava te pokušati pronaći odgovor na pitanje zašto su u ovom slučaju srednjovjekovne crkve izgrađene izvan zidina naselja.

¹ JURKOVIĆ-MARIĆ-TERRIER 2011., str. 109.-110.

² JURKOVIĆ-MARIĆ-TERRIER 2011., str. 110.

³ JURKOVIĆ-MARIĆ-TERRIER 2011., str. 111.

2. Povijesni kontekst područja

Ovo se naselje prvi put u znanstvenoj literaturi spominje pod nazivom Gurano/rovine ⁴, a u povijesnim izvorima spomen o Guranu kao srednjovjekovnom naselju u okolici Vodnjana seže u 1150. godinu.⁵ Za ranog brončanog doba taj prostor je korišten kroz kratko vremensko razdoblje.⁶ U rimsko je doba služio kao poljoprivredno područje čije je resurse koristila lokalna zajednica. Zatim je prešao u vlasništvo samostana sv. Mihovila da bi na poslijetku postao selo koje je imalo vlastitog upravitelja/rektora.⁷ U međuvremenu, na mjestu crkve sv. Cecilije, nastaje skromna neraskošna rimska vila koja je bila kontinuirano nastanjena do kasnoantičkog perioda.⁸

Osnivanje ovog naselja može se povezati s početkom karolinške vlasti na području istarskog poluotoka. U to doba formirano je fortificirano naselje u svrhu kontrole starih rimskih puteva. U njegovoj neposrednoj blizini sagrađena je trobrodna bazilika koja je vrlo vjerojatno bila privatna. Nedaleko od naselja nikla je i grobljanska crkva posvećena sv. Šimunu. Na prethodno spomenutoj rimskoj vili koja je bila najudaljenija od naselja rade se izmjene te ona postaje crkva sv. Cecilije.

Tijekom zrelog srednjeg vijeka mogu se popratiti razne preinake na ove tri crkve i naselju, koje nam ukazuju na to da su potrebe stanovnika bile veće i sukladno se tome radilo na npr. povećanju grobljanske crkve te izgradnji zvonika na ostale dvije crkve. U kasnijem periodu srednjeg vijeka također se događaju razne pregradnje, poput zaziđavanja jednog od ulaza u naselje ili gradnju novih stambenih prostorija. Pri samome kraju ovog razdoblja, naselje biva napušteno. Može se pretpostaviti da su stanovnici svoje nove domove pronašli u većem i naprednijem Vodnjanu.⁹

⁴ SCHIAVUZZI 1908., str. 109.

⁵ DE FRANCESCHI 1939.-1940., str. 160.

⁶ JURKOVIĆ 2013., str. 32.

⁷ MATIJAŠIĆ 1983., str. 320.

⁸ JURKOVIĆ-MARIĆ-TERRIER 2011., str. 126.

⁹ JURKOVIĆ-MARIĆ-TERRIER 2011., str. 129.

3. Mikroregija: geografski smještaj

Cijeli ovaj prostor se smjestio u blizini Vodnjana, grada na jugu istarskoga poluotoka. Stari Guran se nalazi uz cestu prema Marčani i Divšićima, dok je pripadajuća trobrodna bazilika udaljena od njega svega šezdesetak metara. Ta se dva objekta nalaze na zemljištu po imenu Gropi.¹⁰

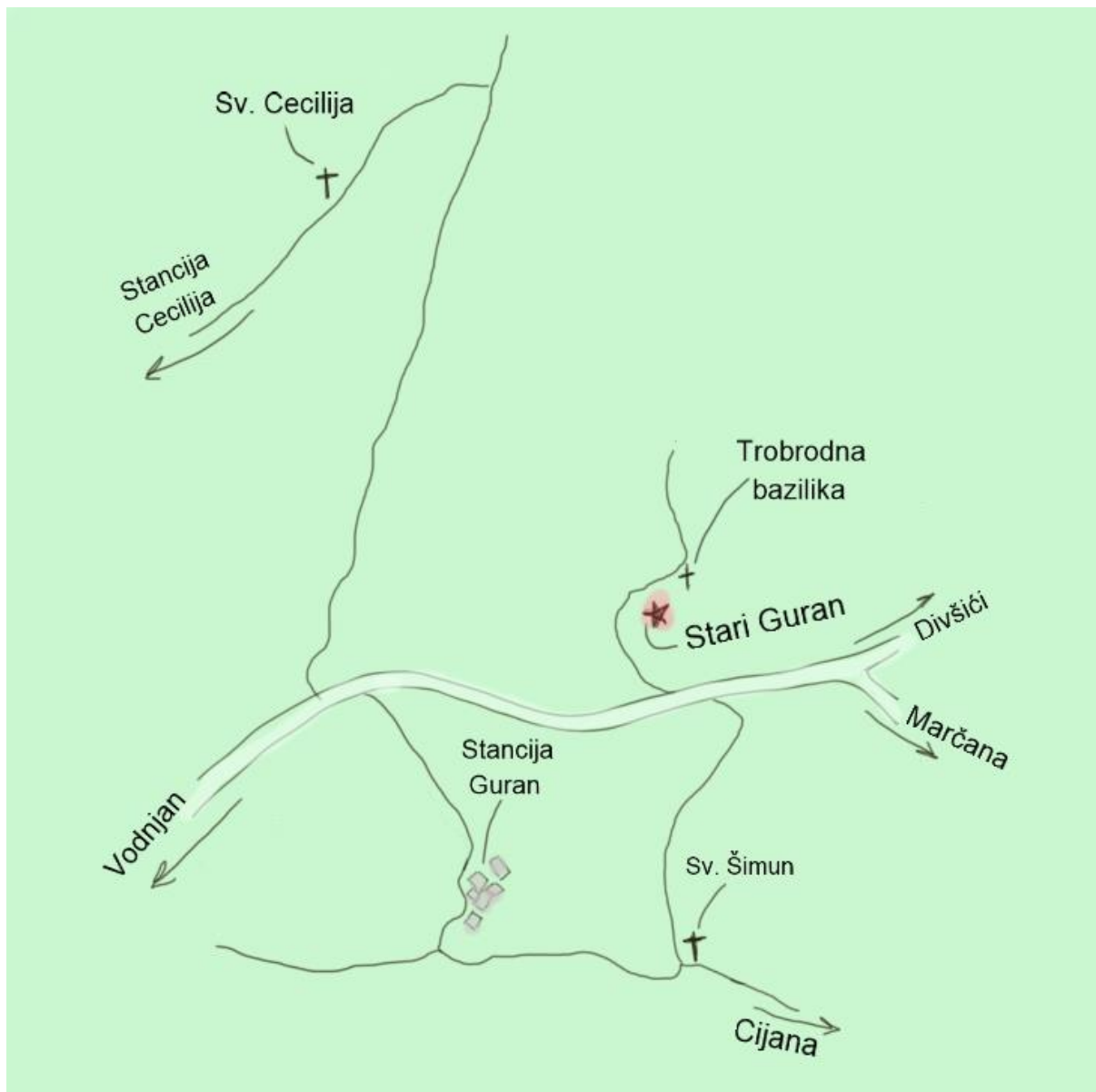
Tristotinjak metara zračne linije od naselja, prema jugu, smjestila se manja grobljanska crkva sv. Šimuna koja stoji na raskrižju triju srednjovjekovnih puteva, od kojih jedan vodi prema lokvi Cijani, drugi prema novom naselju - stanciji Guran, a treći prema starom srednjovjekovnom naselju. Crkva sv. Cecilije, koja se nalazi šestotinjak metara zračne linije od srednjovjekovnog naselja, u blizini je istoimene stancije.¹¹ (Sl. 2)

Sl. 1. Područje općine Vodnjan - <https://ispu.mgipu.hr/#/> 21.8.2024.

¹⁰ MIHOVILIĆ 2009., str. 37.

¹¹ JURKOVIĆ-MARIĆ-TERRIER 2011., str. 120.

Sl. 2. Skica mikroregije na karti (S. Bulešić)

4. Arhitektura – izmjene kroz vremenske periode

Na većini nalazišta mogu se pratiti razne promjene na arhitekturi nastale tijekom korištenja, bile to pregradnje, nadogradnje, rušenja ili nešto slično. Ova saznanja nam mogu dati informacije o tome kako je određeno nalazište izgledalo u različitim fazama korištenja, kakve su bile financijske mogućnosti zajednice ili npr. broje stanovnika i njihovih potreba. U ovom dijelu rada proći će se faze gradnje svih spomenutih objekata.

4.1 Srednjovjekovno naselje Guran

Datacija prve razvojne faze Starog Gurana zajedno s pripadajućim zidinama može se smjestiti između 8. i 9. stoljeća. Tlocrt ovog fortificiranog naselja je ovalnog oblika. Na ovom području istražen je sjeverni potez zidina dug 150 metara, uključujući prostorije uz njih. Otvoreno je nekoliko sondi prema jugu i istraženi su objekti u središnjem dijelu naselja. Pri sredini sjevernih bedema smješten je monumentalni ulaz koji gleda na trobrodnu baziliku. Ovaj je ulaz zaobljen te vodi prema ulici koja je bila udaljena od zidina što sugerira da se razmišljalo o tome kako je potrebno pustiti funkcionalni slobodni prostor između zidina i ulice dođe li do potrebe obrane naselja. I s istočne i zapadne strane se sjeverni pojas zidina lomi te se zatim nastavlja prema jugu. U blizini gdje se sjeverni zid lomi nalaze se tragovi prostorije smještene s vanjske strane zidina što bi vjerojatno, sudeći prema strateškoj poziciji, predstavljalo kulu koja nadgleda cestu i okolno područje. Ovaj je objekt specifičan po tome što ima deblje temelje od svih ostalih prostorija, uključujući i crkve. U njegovoj unutrašnjosti su pronađeni obrađeni kameni blokovi te ulomci antičke skulpture.¹² Još je na početku srednjega vijeka dio zidina na glavnom ulazu bio podebljan, a u isto vrijeme jedan od sporednih ulaza zazidan. U kasnome srednjem vijeku nekadašnji glavni monumentalni ulaz se također zazidava. Gradske zidine imale su 2 metra široke temelje no pretpostavlja se da kamenom zidani dio bedema nije imao veliku visinu te da je bio nadograđen drvenim nastavcima.¹³ Bedemi su sagrađeni od nepravilnih velikih kamenih blokova među kojima bila je ispunjena od kamene šute. Načinom gradnje podsjećaju na prapovijesne zidine gradinskih naselja.¹⁴

Što se objekata tiče, može se istaknuti jedan sagrađen uz unutrašnji dio zidina, koji je vrlo vjerojatno imao obrambenu svrhu. Izgrađen je direktno na živoj stijeni, uz toda je jedan dio stijene obrađivan kako bi pod bio ravan te popločen kamenjem na koje je dodana zemlja. Za zidove se pretpostavlja da su bili drveni, s bazom od kamena zidanog u slojnice. Uz istočni dio zidina istražen je cijeli složeni kompleks prostorija koji se proteže kroz više građevinskih faza. U 14. stoljeću grade stambeno-gospodarske prostorije uz zidine, te se između njih ne pušta prolaz koji bi olakšavao obranu. Prostori se razlikuju po svojoj svrsi, od torova za životinje, skladišta, do

¹² JURKOVIĆ-MARIĆ-TERRIER 2011., str. 114.

¹³ JURKOVIĆ 2013., str. 27.-28.

¹⁴ MIHOVILIĆ 2009., str. 41.

stambenih prostorija s ognjištem. Unutar kompleksa nalazi se i kanalizacija od kamenih blokova što upućuje na dobru organizaciju i čistoću naselja. U središnjem dijelu naselja prostorije su drugačije, funkcionalno raspoređene i kvalitetnije građene. U ove prostore ulazilo se iz zajedničkog dvorišta nad kojim se vrlo vjerojatno prostirala nadstrešnica na što upućuju dokumentirani utori za postavljanje stupova. Objekti su bili sagrađeni od mnogo pravilnijih zidova koji su sadržavali obrađeni kamen.

Sl. 3. ulomci antičke skulpture iz Starog Gurana (S. Bulešić)

Jedna je građevina sadržavala prag od ponovno iskorištenog antičkog arhitrava te je ovome dijelu također pronađen i srednjovjekovni kapitel. U ovim prostorijama pronađena je keramika znatno bolje kvalitete u odnosu na ostatak naselja.¹⁵ Sve ovo može upućivati da se u centru naselja nastanio hijerarhijski viši sloj stanovništva. Pozicija u središtu naselja je omogućavala bolju povezanost sa svim njegovim dijelovima te veću sigurnost.

¹⁵ JURKOVIĆ 2013., str. 29.-31.

4.2 Trobrodna bazilika

Kada se je 1935. godine gradila cesta iz smjera Vodnjana prema Marčani, otkrivena je trobrodna bazilika nepoznatog titulara u čijim je prvim zaštitnim istraživanjima sudjelovao M. Mirabella Roberti.¹⁶ Prije njegovog dolaska materijal koji je bio među ruševinama crkve se koristio kao građevinski za cestu i u privatne svrhe vlasnika zemljišta. Mirabella Roberti je uspio nešto kamenih spomenika sačuvati u lapidariju u Vodnjanu.¹⁷ Kasnije je 1950-ih godina istraživanja nastavio Branko Marušić te je do 1957. g. bazilika bila u potpunosti očišćena i istražena. Godinu nakon radi se revizijsko istraživanje te je od važnosti u zapisima istaknut uzidani grob u crkvi, u kojem je pronađena kamena urna.¹⁸ U istraživanjima 50-ih godina prošlog stoljeća uz Branka Marušića također sudjeluju i J. Mladin, Lj. Horvat i J. Mikolaučić, sve pod organizacijom srednjovjekovnog odjela Arheološkog muzeja Istre.¹⁹ Radi se o trobrodnom objektu s tri upisane apside u ravno začelje, dimenzija 20x10.7m koje ga čine najvećom ranosrednjovjekovnom crkvom u Istri. Crkva se može datirati u karolinški period, što potvrđuju pronađeni ulomci liturgijskog namještaja.²⁰ Utvrđeno je da je crkva proizašla kao plod jedne graditeljske kampanje. Zidovi su sačuvani najviše do 1m visine, dok je pročelni zid sačuvan samo u temeljnom dijelu. Podove bočnih brodova krasi *opus spicatum* dok je središnji brod, odijeljen s tri para velikih zidanih pilastara, popločen kamenim pločama.²¹ Građevina je imala dva ulaza, jedan na zapadnom pročelju te drugi na južnom zidu gdje se kasnije sagradio zvonik, zajedno s još jednom pomoćnom prostorijom u doba romanike. Zvonik je gledao na glavni monumentalni ulaz srednjovjekovnog naselja, što sugerira da je crkva prenamijenjena iz privatne u župnu. Crkva je stoga izgrađena kada i naselje, a bila je korištena do 14. ili 15. stoljeća.

Unutar crkve pronađeno je mnoštvo nalaza uključujući freske, grobnicu-relikvijar, ambone, pluteje, stipse oltara, tranzene itd.²² Za dovratnik je iskorišten stilobat tijeska za masline ili grožđe. Pronađena je i antička nadgrobna ploča s natpisom u jednom od zidova, što nam svjedoči da su ondašnji stanovnici koristili

¹⁶ MIRABELLA ROBERTI 1936., str. 292.

¹⁷ MARUŠIĆ 1963., str. 122.

¹⁸ MARUŠIĆ 1956.-1958., str. 250.-251.

¹⁹ MARUŠIĆ 1963., str. 122.

²⁰ TERRIER-JURKOVIĆ-MATEJČIĆ 2003., str. 433-438.

²¹ TERRIER-JURKOVIĆ-MATEJČIĆ 2004., str. 267.-282.

²² JURKOVIĆ-MARIĆ-TERRIER 2011., str.120.

materijal kojeg su pronalazili na obližnjim antičkim ruševinama. U svakoj apsidi crkve nalazio se po jedan oltar. U središnjem oltaru pronađen je grob unutar kojeg su pronađene kosti i keramika, što možemo povezati sa svetim kultom.²³

Sl. 4. Trobrodna bazilika, 50.-ih godina 20. st. (B. Marušić)

²³ MARUŠIĆ 1963., str. 124.

Sl. 5. Trobrodna bazilika, 21. st. (M. Berti)

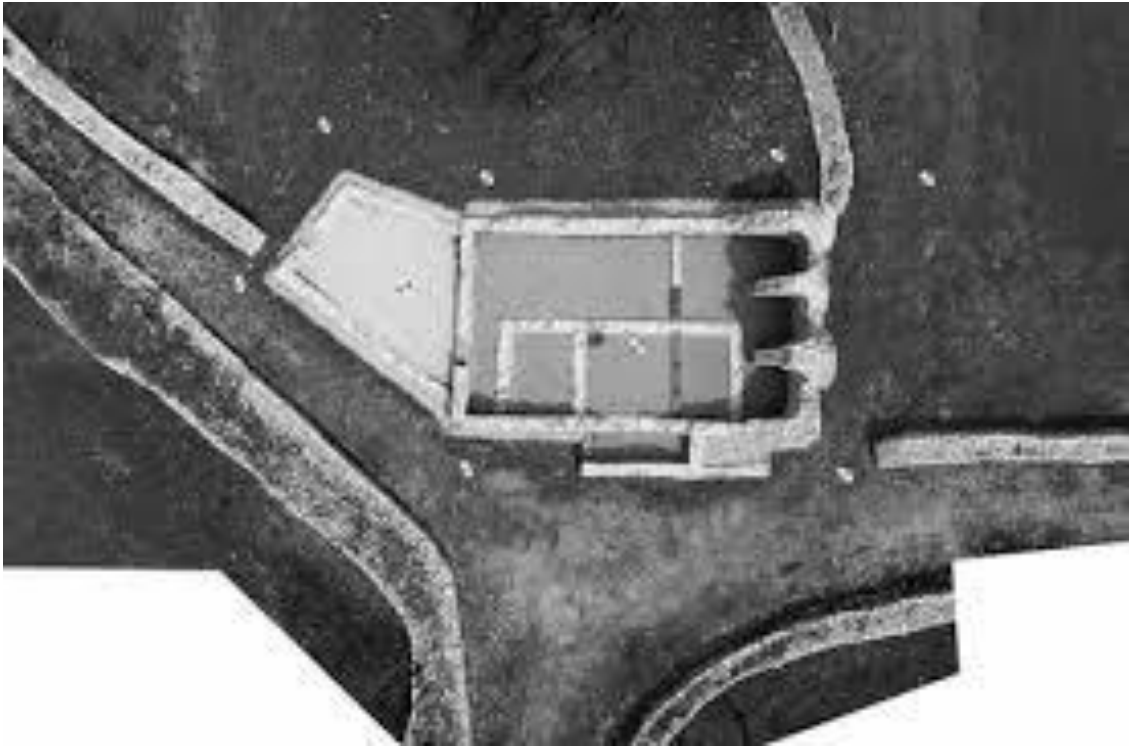
4.3 Crkva sv. Šimuna

Ova je crkva sagrađena na raskrižju triju srednjovjekovnih puteva te je imala grobljansku funkciju. Dimenzije su joj 13,6 x 8,4. Riječ je o trobrodnoj bazilici ravnoga začelja, koja ima tri upisane apside. Ispred se na nju nadovezivao prostor u obliku trapeza, građen suhozidnom tehnikom. U njemu su pronađeni grobovi, kao i uz sjeverni i južni zid crkve te uz njeno začelje.²⁴ I u ovom slučaju se upotrebljavao građevinski materijal s obližnjih antičkih građevina, a uz njega je korišten i prethodno priklesan lomljenac. U apsidalnom dijelu prevladavaju vapnenasti lomljenci koji su tanki i široki. Vezivo se sastoji od vapnenog morta s primjesama raznih veličina grumena gašenog vapna, boksitne zemlje i pijeska, no slabije je kvalitete od onoga korištenog na trobrodnoj bazilici.²⁵ Danas su zidovi sačuvani u visini između 2 i 3 m, a na mjestu apsida se dižu prema početku kalote. Ova je crkva prošla kroz brojne preinake za vrijeme cijelog srednjeg vijeka. Prva crkva iz 8. stoljeća bila je jednostavna dvoranska građevina koja kod gradnje dobila oltarnu ogradu. Na početku 11. stoljeća crkva prolazi kroz drugu fazu gradnje i poprima puno veći oblik kakav danas poznajemo. To nam govori kako potrebe srednjovjekovnog naselja postaju veće i kako

²⁴ JURKOVIĆ-MARIĆ-TERRIER 2011., str.120.

²⁵ MARUŠIĆ 1963., str. 127.

ono dobiva na važnosti. Prostor svetišta odvojio se oltarnom ogradom, veličina groblja postaje veća te se dodaju dva para pilona zbog kojih crkva iz dvoranske prelazi u trobrodni tip.²⁶ U kasnijem srednjem vijeku se također sužava glavni ulaz i dodaje stepenica, a pronađeni su i dovratnik urešen uzorkom riblje kosti, gornji dio pregradnog pilastra te kamena klupica koja je zapravo bila poklopac sarkofaga.²⁷

Sl. 6. Sv. Šimun iz zraka (D. Car)

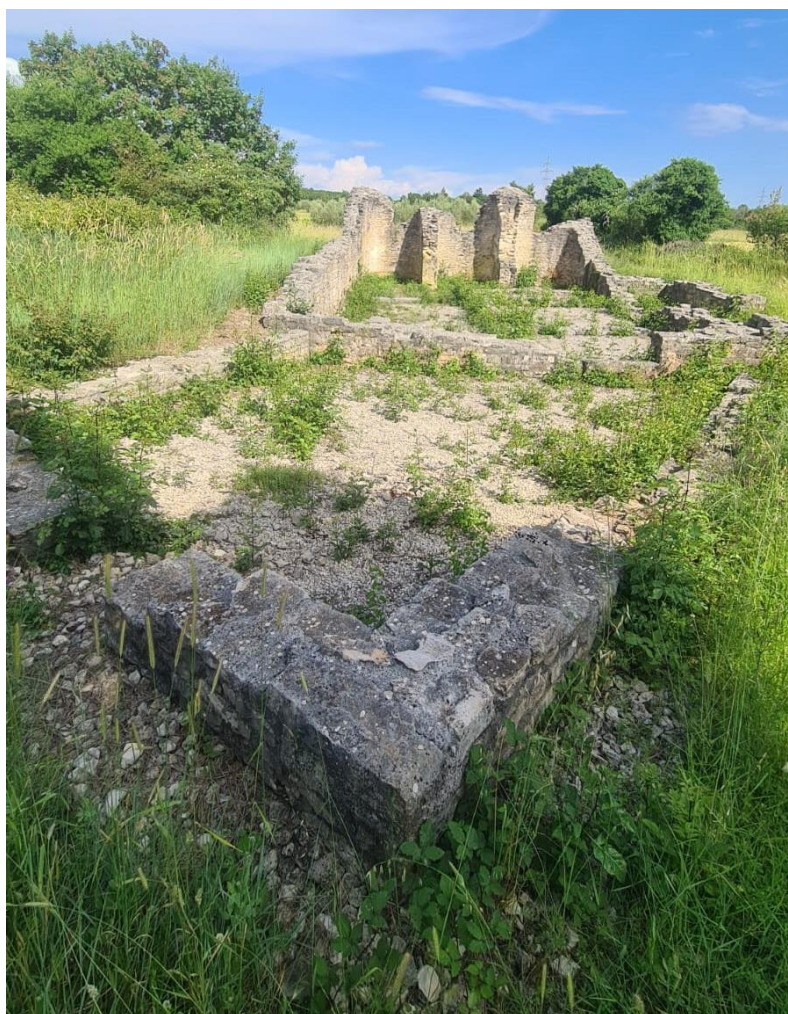
Godine 1958. Marušić u zapise uključuje istraživanje grobova zapadno i sjeverno od crkve, kada su istražena 3 obiteljske zidane grobnice i 1 obiteljski grob koji je bio obložen kamenim pločama.²⁸ U kasnijem izvješću opisuje kako su na jednom grobu lomljenci korišteni za zidanje bili od iznimno kvalitetnog veziva od lomljene opeke, pijeska i živog vapna, te kako je bio pokriven s četiri vapnenačke ploče. Jedan se grob razlikuje od ostalih po tome što je u njemu bilo sahranjeno oko petnaestak pokojnika te je bio pokriven monolitnom pokrovnom pločom. Pretpostavlja se da su na

²⁶ JURKOVIĆ 2013., str. 33.

²⁷ MARUŠIĆ 1963., str. 129.

²⁸ MARUŠIĆ 1956.-1958., str. 246.

ovome mjestu bili pokopani i svećenici Gurana jer su među nalazima zabilježeni i kaleži. Marušić u svojoj analizi navodi da ima raznih tipova ukopa, od sukcesivnih do onih gdje se prije novog ukopa prvo vade stare kosti a onda se ponovno vraćaju kada se novi pokojnik zakapa. Također se u grob posipavala zemlja uzeta iz blizine kuće pokojnika. Zapadno od pročelja je otvorena manja sonda čiji su rezultati, spaljene kosti životinja te ulomci posuđa, ukazali na to da su se ondašnji stanovnici zadržavali ispred groblja, vrlo vjerojatno za vrijeme određenih obreda i sahrana.²⁹

Sl. 7. Crkva sv. Šimuna danas (S. Bulešić)

²⁹ MARUŠIĆ 1963., str. 131.-132.

4.4 Crkva sv. Cecilije

Ostaci crkve sv. Cecilije se nalaze petstotinjak metara sjeveroistočno od Stancije Sveta Cecilija koja se naziva i Škimiceri. Tridesetak metara sjeveroistočno od crkve nalaze se ostaci cisterne dimenzija 6,30 x 12,80 m i još poneki trag antičkih građevina što sugerira da je crkva sagrađena na dijelu starije cjeline.³⁰ Sama je crkva jednobrodni objekt koji posjeduje ravni začelni zid, u kojega su upisane dvije polukružne apside. Nije sasvim pravilnog pravokutnog oblika već je pročelje široko 7,4 m, a začelje 7 m, dok je dužina crkve 15,45 m. U južnoj apsidi je za postament oltara iskorišten antički stup, a u zidove ugrađen ulomak pletera. To ukazuje da su mještani reciklirali antički materijal te da je crkva imala više faza gradnji. Kada se radi o dataciji, prva faza gradnje crkve se može smjestiti u karolinško doba, a prostor je bio korišten sigurno do izmaka srednjeg vijeka. U svetištu je pod popločen kamenim pločama koje su orijentirane drugačije od crkve. Isto vrijedi i za temelje južnog zida, što ukazuje na prvu fazu od koje je do danas sačuvano malo tragova. Pri kraju južnog zida nalaze se temelji manje kvadratne prostorije, koja vjerojatno predstavlja zvonik iz kasnije faze.³¹ Na mjestu gdje bi trebala biti oltarna ograda pronađen je deblji zid od kamenih blokova koji se spaja s perimetralnim zidovima. To ukazuje na pregradnju crkve u cilju promjene njene funkcije, odnosno pregradnju kojom postaje manja kapela. Pod broda je posložen od manjeg pločastog kamena u rasporedu koji imitira *opus spicatum*.³²

Sama crkva je izgrađena na ostacima *ville rustice*. Može se prepoznati kako su neki njeni dijelovi utkani u zidove kasnije sakralne građevine. Pretpostavlja se da je predmetna *villa rustica* bila korištena u proizvodne svrhe, a ne kao ljetnikovac. Bila je korištena od 1. do 6. stoljeća nove ere. Pronađeno je više prostorija s raznim tragovima korištenja, poput jama i peći te mnoštvom keramike. Većinom je riječ o kuhinjskoj keramici čija je tipologija učestala na jugu poluotoka.³³

³⁰ GHIRALDO 2010., str. 845.

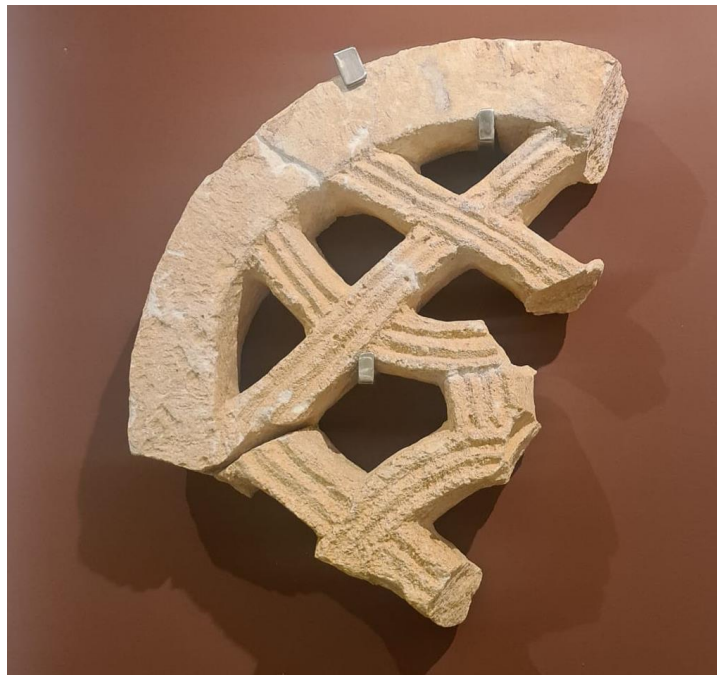
³¹ JURKOVIĆ-MARIĆ-TERRIER 2011., str.121.

³² JURKOVIĆ-MARIĆ-TERRIER 2006., str. 231.

³³ JURKOVIĆ 2013., str. 32.

Sl. 8. Ukrasi crkvenog namještaja sv. Cecilije izloženi u palači Bettica (S. Bulešić)

Sl. 9. Ulomak prozora tranzene sv. Cecilije (S. Bulešić)

5. Nalazi

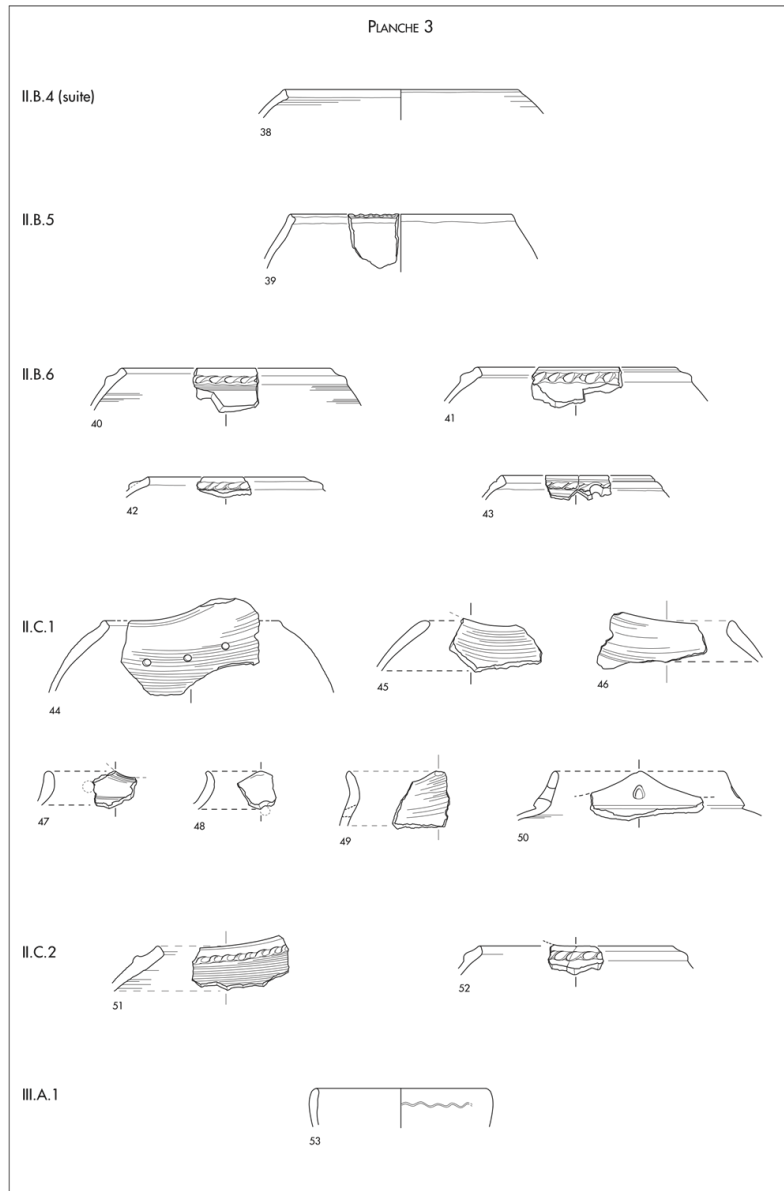
Na sva četiri nalazišta su istraživači pronašli vrijedne nalaze od kojih nam neki daju bolju ideju o dataciji, a neki proširuju sliku o načinu života ljudi i njihovom stilu gradnje. Veći i važniji nalazi danas su izloženi u Arheološkom muzeju Istre te u palači Bettica u Vodnjanu poput ulomaka antičkih skulptura, tranzena, namještaja i keramičkog posuđa. Važno je istaknuti dva prsobrana ambona iz trobrodne bazilike koji potiču iz radionice „Majstora kapitela iz Bala“ što nam daje širu sliku o tome tko je gradio spomenike.³⁴ Pošto je većina antičkih i srednjovjekovnih nalaza spomenuta u prethodnim odlomcima, ovdje će biti kratko obrađeni keramički nalazi. O prapovijesnim nalazima detaljnu piše analizu K. Mihovilić u radu Gropi – Stari Guran, Analiza prapovijesne keramike. Guransko područje je po svom prapovijesnom sadržaju vrlo zanimljiva cijelina jer nije na tipičnom terenu prigodnom za prapovijesne gradine poput Monkodonje kod Rovinja i sl. Riječ je o vrsti izvangradskog naselja koje nije bilo dugoročno naseljeno, sudeći prema tankom prapovijesnom sloju.³⁵ Većina se prapovijesne keramike može smjestiti u brončano doba, a vrijedan spomena je svakako nalaz iz samog naselja – ulomci loptaste posude koja je ukrašena apliciranim oštrim bradavicama. Takav ukras je jedinstven za istarsko područje, zbog kojeg možemo slutiti na import i dokaz kretanja niz istočnu jadransku obalu, pošto su slični takvi ukrasi nalaženi već u sjevernoj i južnoj Dalmaciji.³⁶ Što se keramike tiče, još je jedan rad vrijedan spomena, a to je *La céramique de l'agglomération de Guran en Istrie (Croatie): essai de classification*, čiji je pisac P. Ruffieux, u kojem se govori o srednjovjekovnoj keramici. Pisac je podijelio keramiku po razdobljima, na tri faze. Faza 1 (9.-11.st.) se sastoji od jednostavne keramike bez ukrasa, većinom kuhinjskog posuđa ograničenih varijacija. Kao primjer mogu poslužiti lonci sa širim otvorima i okomitim rubovima. Ovu fazu možemo povezati s ranim srednjovjekovnim naseljavanjem. Što se tiče faze 2 (11.-13.st.) keramika je i dalje u najvećem broju kuhinjska, ali s bogatijom raznolikošću formi i ukrasa pa tako imamo šire posude s debljim stijenkama. Jedan od najistaknutijih ukrasa je *cordon digité* (urezani ukrasni uzorci) koji se pojavljuje na rubovima lonaca te valovite linije koje su urezivane na vanjskoj površini rubova. U ovoj fazi je najveća brojka pronađenog materijala što nam

³⁴ JURKOVIĆ-MARIĆ-BASIĆ 2007., str.7.

³⁵ MIHOVILIĆ 2009., str.47.

³⁶ MIHOVILIĆ 2009., str. 50.

sugerira da je tada naseljenost bila najgušća. Fazu 3 (13.-14.st.) obilježava glazirana keramika, karakteristična za kasni srednji vijek, kao i ukrasne posude i vrčeve. Jedan od primjera je mali zdjelasti vrč s *maiolica* glazurom, često dekoriran s motivima u nekoliko boja. U ovoj fazi se javljaju rebrasti ili zaobljeni rubovi. Analize su pokazale kontinuirani razvoj keramičkih formi i oblika od ranog do kasnog srednjeg vijeka, s nekim oblicima koji su se zadržali kroz cijeli period, dok su se drugi razvijali ili pojavili kasnije.³⁷

Sl. 10. Primjeri ukrasa na posudama Starog Gurana (P. Ruffieux)

³⁷ RUFFIEUX 2008., str. 201.-214.

6. Ideja o crkvama izvan zidina

Kada se sagleda cijela guranska mikroregija, može se primijetiti da, iako je naselje zbijeno sa svim prostorijama koje su potrebne za funkcioniranje svakidašnjeg života i osigurano masivnim zidinama za zaštitu od invazija, crkve koje su, nedvojbeno, imale veliku važnost, ipak su smještene izvan zidina. Zašto bi se mještani dovodili u opasnost zbog odlaska do udaljene crkve? Naravno, lako je zaključiti da opasnosti nisu vladale neprestano. Na pitanje zašto su sve tri crkve izvan zidina može se dati par pretpostavki. Crkva sv. Cecilije je prva izgrađena, njene prve faze potiču iz doba prije Starog Gurana. Prenamjene rustičnih vila u ranosrednjovjekovna sela s kršćanskim kulturnim mjestom bile su čest prizor u kasnoj antici.³⁸ To je bio slučaj i s ovom crkvom. Uz Guran su se nalazila plodna polja i vrlo važni srednjovjekovni putevi koji su ga povezivali s ostalim bitnim točkama. Trobrodna bazilika je sagrađena iznimno blizu naselja, no i dalje izvan njega. To je vrlo vjerojatno usko povezano s pretpostavkom da je prvotno bila riječ o privatnoj građevini izgrađenoj od strane pripadnika višeg staleža te da je zbog toga odvojena od naselja.³⁹ Što se tiče crkve sv. Šimuna, njena funkcija grobljanske crkve pruža odgovor. U to vrijeme groblja su se gradila izvan utvrđenih naselja, no ni ona nije bila predaleko – svega 5 minuta hoda od naselja. Međutim, Guran nije jedino naselje gdje se javlja pitanje zašto crkve nisu sagrađene unutar zidina. Stari Gočan, Ružar, Bale, Sv. Lovreč su primjeri mjesta gdje su crkve sagrađene poput onih koje čine guransku mikroregiju – izvan naselja ili uz zidine. Ovo otvoreno pitanje ostaje za buduće znanstvene rasprave.

³⁸ ZGRABLIĆ 2012., str 138.

³⁹ JURKOVIĆ 2013., str. 32.

7. Zaključak

Na jugu istarskoga poluotoka, sjeveroistočno od grada Vodnjana, nalazi se više srednjovjekovnih nalazišta koja su zajedno funkcionirala kao cjelina. Kroz 20. i 21. stoljeće, uz prekide, provodila su se istraživanja na području utvrđenog srednjovjekovnog naselja Starog Gurana, trobrodne bazilike, crkve sv. Šimuna i crkve sv. Cecilije koji svi zajedno čine jednu povezanu mikroregiju koja svoju priču proteže kroz cijeli srednji vijek. Iskapanjem su pronađeni brojni nalazi koji svjedoče o načinu života ondašnjih stanovnika, njihovom socijalnom položaju, odakle su nabavljali građevni materijal i kako su ga reupotrebljavali. Razne preinake na građevinama svjedoče o promjenama kroz stoljeća srednjeg vijeka, povećanju broja stanovništva i fluktuaciji mirnih i nesigurnih vremena. Ovo je područje od iznimne važnosti i znanstvenog interesa jer proširuje percepciju organizacije prostora ruralne Istre za vrijeme kasne antike i kroz cijeli srednji vijek. Guransko područje je savršen primjer male raštrkane cjeline koja se sastoji od utvrđenog naselja i pripadajućih crkava izvan zidina, od kojih je svaka imala vlastitu posebnu ulogu. Kako se o naseljima nastalim upravo na prijelazu iz kasne antike u rani srednji vijek malo zna, na nivou Europe, ova mikroregija zajedno sa svojim nalazima i organizacijom teritorija ima veliki utisak na upotpunjavanje našeg znanja.

8. Literatura

Ghiraldo, C. (2010). Nuovi cenni sopra le chiese esistenti o crollate di Dignano, Atti, vol. XL, 831-849

Jurković, M. (2013). Srednjovjekovno fortificirano naselje Guran – od karolinškog castruma do ruralnog naselja: dinamika mikroregionalnog razvoja. Peristil, 56 (1), 25-36. <https://doi.org/10.17685/Peristil.56.2>

Jurković, M. (2007). Guran – crkva sv. Šimuna, staro naselje Guran, crkva sv. Cecilije (excavation 2006). Hrvatski Arheološki Godišnjak 3/2006, 3.

Jurković, M., Marić, I. i Basić, I. (2007). Novi fragmenti ambona iz Gurana - Prilog opusu »Majstora kapitela iz Bala«. Peristil, 50 (1), 7-20. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/147931>

Jurković, M., Terrier, J. i Marić, I. (2011). Ranosrednjovjekovno naselje Guran. Histria antiqua, 20 (20), 109-134. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/79710>

J. Terrier, M. Jurković, I. Matejčić (2003). Un nouveau programme de recherche en Croatie: la première campagne de fouilles sur le site de la basilique chrétienne de Guran (Istrie), Genava LI, Genève, 309-316.

J. Terrier, M. Jurković, I. Matejčić (2004). La basilique à trois nefs, l'église Saint-Simon et l'ancien village de Guran en Istrie (Croatie): seconde campagne de fouilles archéologiques, HAM 10, Zagreb-Motovun, 267-282.

J. Terrier, M. Jurković, I. Matejčić (2006). Les sites de l'église Saint-Simon, de la basilique à trois nefs, de l'agglomération de Guran et de l'église Sainte-Cécile en Istrie (Croatie). Quatrième campagne de fouilles archéologiques, HAM 12, Zagreb-Motovun, 253-270.

J. Terrier, M. Jurković, I. Matejčić (2009). Les sites de l'église Sainte-Cécile et de l'ancienne agglomération de Guran en Istrie (Croatie): septième campagne de fouilles archéologiques, HAM 15/2, Zagreb-Motovun, 367-376.

J. Terrier, M. Jurković, I. Matejčić (2010). Les sites de l'église Saint-Simon, de l'ancienne agglomération de Guran et de l'église Sainte-Cécile en Istrie (Croatie). Sixième campagne de fouilles archéologiques, HAM 14, Zagreb-Motovun, 231-248.

Marušić, B. (1963). DJELATNOST SREDNJOVJEKOVNOG ODJELA ARHEOLOŠKOG MUZEJA ISTRE U PULI 1956.-1958.. Starohrvatska prosvjeta, III (8-9), 245-260. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/99252>

Marušić, B. (1963). DVA SPOMENIKA RANOSREDNJOVJEKOVNE ARHITEKTURE U GURANU KOD VODNJANA. Starohrvatska prosvjeta, III (8-9), 121-149. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/99201>

Matijasic, R. (1983). TOPONOMASTICA STORICA DELL'ANTICO AGRO POLESE DI BERNARDO SCHIAVUZZI. Atti Del Centro Di Ricerche Storiche Di Rovigno, 14, 307–344.

Mihovilić, K. (2008). GROPI - STARI GURAN Analiza prapovijesne keramike. Histria archaeologica, 38.-39. (38.-39.), 37-78. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/47214>

Mirabella Roberti, M. (1935-1936). Notiziario archeologico, AMSI 48, Pola, 292-293

Ruffieux, P. (2008). La céramique de l'agglomération de Guran en Istrie (Croatie): essai de classification. Hortus Artium Medievalium, 13/2008, 198-215.

Schiavuzzi, B. (1908). Attraverso l'agro colonico di Pola, Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria, Vol. 24, 91-171

Zgrablić, M. (2012). Naselja, crkve i biskupi u Istri između kasne antike i ranoga srednjeg vijeka: primjer Pulske biskupije, Tabula 10, 129-141

9. Sažetci

Sažetak

Od 2002. godine izvedena su arheološka istraživanja pod vodstvom Međunarodnog istraživačkog centra za kasnu antiku i srednji vijek Sveučilišta u Zagrebu kojemu su se pridružili švicarski stručnjaci iz Kantonalne arheološke službe u Ženevi (Service cantonal d'archéologie de Genève) te stručnjaci iz Konzervatorskoga odjela u Puli na jugu istarskog poluotoka, točnije sjeverno od grada Vodnjana uz prometnicu koja vodi prema Marčani. Istraživanja su se provodila na utvrđenom naselju Stari Guran te su bila popraćena iskopavanjima na trima crkvama: sv. Šimun, sv. Cecilija i trobrodna bazilika. U 20. stoljeću su Mirabella Roberti i Marušić prvi započeli iskopavanja i dali prve rezultate, no kasniji projekt od 2002. godine promatra sva nalazišta zajedno kao cjeloukupnu mikroregiju u pokušaju da se dozna više o srednjovjekovnom ruralnom teritoriju i njegovoj organizaciji. Dosadašnja iskopavanja dala su zadovoljavajuće rezultate iz kojih se može mnogo iščitati te proširiti perspektiva o nekadašnjem srednjovjekovnom životu.

Ključne riječi: Stari Guran, srednji vijek, mikroregija, crkve

Summary

Since 2002, archaeological research has been led by the International Research Center for Late Antiquity and the Middle Ages at the University of Zagreb, in collaboration with Swiss experts from the Cantonal Archaeological Service in Geneva (Service cantonal d'archéologie de Genève) and specialists from the Conservation Department in Pula. The research took place in the southern part of the Istrian peninsula, specifically north of the town of Vodnjan along the road leading to Marčana. It focused on the fortified settlement of Stari Guran and was accompanied by excavations at three churches: St. Simon, St. Cecilia, and the three-nave basilica. In the 20th century, Mirabella Roberti and Marušić initiated the first excavations and produced the initial findings. However, the subsequent project, starting in 2002, considered all sites collectively as a comprehensive microregion in an effort to gain deeper insights into the medieval rural territory and its organization. The excavations carried out so far have yielded satisfactory results, offering valuable insights and expanding our understanding of medieval life.

Key words: Stari Guran, middle ages, microregion, churches